

NSZZ „SOLIDARNOŚĆ” 1980–1989

Oddajemy w ręce Czytelników niezwykłą publikację. Jest ona owocem prac grona ponad sześćdziesięciu autorów połączonych wspólnym zadaniem – stworzenia możliwie pełnego obrazu dziejów „Solidarności” i towarzyszącego jej ruchu społecznego w latach 1980–1989. Rezultaty prac zespołu publikujemy w formie siedmiu obszernych tomów.

W ciągu ostatniego dwudziestolecia nikt nie podważał dziejowej roli „Solidarności” w procesie wyswobodzenia Polski i całej Europy Środkowo-Wschodniej spod komunistycznej dyktatury. Za tą ogólną konstatacją nie poszły jednak wnikliwe badania nad historią wielkiego ruchu społecznego. Ukazało się sporo rocznicowych publikacji (w roku 2000 i zwłaszcza 2005), kilka pogłębionych monografii regionalnych i cennych analiz poszczególnych zagadnień, pojedyncze edycje źródeł, wiele wartościowych opracowań zbiorowych. Kontynuowano prace powstałego w 1984 r. Archiwum Solidarności, aczkolwiek ich tempo po 1989 r. znacznie osłabło. Instytut Studiów Politycznych PAN zorganizował dwie duże konferencje poświęcone międzynarodowym aspektom polskiego kryzysu, materiały z nich również zostały opublikowane. Prace te wykorzystali autorzy syntezy. Trudno jest jednak mówić o prowadzeniu systematycznych i długofalowych badań adekwatnych do skali zjawiska. Inaczej postąpiono w byłej Czechosłowacji, Niemczech i na Węgrzech, gdzie wkrótce po odzyskaniu wolności przeprowadzono, korzystając ze znaczących środków budżetowych, pogłębione badania nad głównymi kryzysami systemu komunistycznego. Zyskały one również oparcie instytucjonalne w postaci nowo powołanych, specjalistycznych placówek.

Za zdumiewający należy uznać fakt, iż niepodległa Polska nie zdobyła się na powołanie specjalistycznej instytucji naukowej, zajmującej się analizą fenomenu „Solidarności” nie tylko z punktu widzenia historiografii, lecz także socjologii, politologii, nauk ekonomicznych, psychologii, filozofii itd. Funkcji tych, przynajmniej na razie, nie spełnia Europejskie Centrum Solidarności, przed którym postawiono zadania o przede wszystkim edukacyjnym charakterze. Również Instytut Pamięci Narodowej nie jest instytucją tego typu, zadania IPN są znacznie szersze, aczkolwiek badania nad „Solidarnością” niewątpliwie się w nich mieszczą. W początkach 2008 r. Biuro Edukacji Publicznej rozpoczęło realizację szeroko zakrojonego projektu badawczego, którego celem jest opisanie dziejów NSZZ

„Solidarność” zarówno w wymiarze ogólnopolskim, jak i regionalnym. Jego podstawowym, choć nie jedynym rezultatem jest niniejsze wydawnictwo. W ramach projektu w latach 2009–2011 ukaże się łącznie ponad sto samodzielnych publikacji o różnorodnym charakterze (edycje źródeł, monografie, wspomnienia i dzienniki). Jego uczestnicy wspierali równocześnie realizowane przez IPN wspólnie ze Stowarzyszeniem Pokolenie inne przedsięwzięcie – *Encyklopedię Solidarności*. W sumie wyniki prowadzonych intensywnie badań powinny położyć nowy fundament pod dalsze projekty, których celem mogłaby być analiza wydarzeń z perspektywy regionalnej i lokalnej czy też podejmowanie różnorodnych problemów badawczych, zasygnalizowanych jedynie w publikowanych tekstach.

Od początku zakładano, iż całość publikacji musi się mieścić w pewnych granicach. Stąd też autorom zostały narzucone limity objętości tekstów (w wielu przypadkach nie udało się ich ściśle utrzymać), co z jednej strony nadało im ułatwiający lekturę, syntetyczny charakter, z drugiej jednak spowodowało, że niemożliwe stało się wyczerpanie problematyki i poruszenie wszystkich wątków. Z pewnością publikowane teksty można by rozbudować w samodzielne monografie, część autorów zamierza zresztą tak uczynić.

Tom pierwszy, napisany przez Łukasza Kamińskiego, nosi autorski charakter, pełniąc jednocześnie rolę wprowadzenia do pozostałych. Dzięki takiemu zabiegowi inne teksty mogły zostać odciążone od konieczności wyjaśniania pewnych wątków. W szczególności dotyczy to artykułów poświęconych poszczególnym regionom – ich autorzy nie musieli za każdym razem objaśniać na przykład, na czym polegał kryzys bydgoski. Pozwoliło to na znaczne ograniczenie objętości wydawnictwa. Z drugiej strony jednak zabieg ten sprawia, że lektura tylko rozdziałów regionalnych, bez znajomości tomu wprowadzającego, może być utrudniona.

Tom drugi zawiera rozwinięcie tych tematów, które w pozostałych z konieczności musiały zostać potraktowane w sposób marginalny, dając jednocześnie pełny, syntetyczny obraz poszczególnych zjawisk. Wolumin otwiera artykuł analizujący główne wątki myśli politycznej NSZZ „Solidarność”. W kolejnych rozdziałach zostały opisane ważne obszary działalności ruchu solidarnościowego (nie tylko samego związku), umożliwiające mu przekaz własnych idei i wartości, a także niezależnych od oficjalnych mediów informacji – czyli prasa, wydawnictwa i radio. Wielką zaletą dwu pierwszych tekstów jest ukazanie zjawiska nie tylko w aspekcie jakościowym, ale też ilościowym. Następną grupą artykułów dotyczy organizacji bądź wywodzących się bezpośrednio z NSZZ „Solidarność”, jak Solidarność Polsko-Czechosłowacka i Solidarność Walcząca, bądź połączonych ze związkiem wspólnotą nazwy, wpisujących się jednak w szeroki ruch protestu społeczeństwa przeciwko systemowi – „Solidarności” rolniczej i rzemieślniczej. W tomie znalazły się też teksty poświęcone strukturalizmowi niezależnej nauki i oświaty oraz kulturze niezależnej lat osiemdziesiątych. Obraz uzupełnia artykuł opisujący pomoc udzielaną „Solidarności” przez zachodnie organizacje i związki zawodowe oraz działania jej struktur na emigracji.

Kolejne cztery tomy przedstawiają historię wszystkich 38 (według stanu na I Krajowy Zjazd Delegatów) regionów NSZZ „Solidarność”. Kilka drobniejszych, efemerycznych struktur (jak np. Federacja Tarnobrzeska) zostało opisanych wraz z odpowiednimi regionami. Teksty powstawały w oparciu o przyjęte wcześniej założenia. Obejmowały one zarówno bazę źródłową – zakładano wykorzystanie różnorodnych źródeł: od dokumentów związkowych, przez partyjne, po akta aparatu represji, a także relacje i prasę – jak i proponowany układ tekstu. Zdecydowano się na układ chronologiczno-problemowy, którego osią są dzieje NSZZ „Solidarność”, aczkolwiek przedstawione w szerszym kontekście działań opozycyjnych w latach 1980–1989. Wszystkie artykuły zostały podzielone na cztery podrozdziały, które obejmują genezę i okres formowania się „Solidarności”, czas legalnego działania związku, dzieje stanu wojennego i tzw. normalizacji, wreszcie rozpoczęty jesienią 1986 r. proces odbudowy struktur. Mimo iż wszyscy autorzy opierali się na tych samych założeniach, a wiele kwestii przedyskutowano podczas roboczych spotkań uczestników projektu, każdy z artykułów posiada odrębny rys, wynikający ze specyfiki regionu czy temperamentu autora. Jak się jednak wydaje, stanowi to zaletę, a nie wadę niniejszej publikacji.

W tomie trzecim przedstawiono dzieje „Solidarności” w północnej Polsce. Otwierają go dwa obszernie artykuły poświęcone regionom, w których związek się narodził – gdańskiemu i szczecińskiemu. W kolejnym woluminie odnaleźć można teksty dotyczące struktur związku z obszaru Polski centralnej i zachodniej. Tom piąty odnosi się do terenów Polski centralnej i wschodniej, szósty natomiast opisuje regiony „Solidarności” w południowej części kraju.

Ostatni wolumin dopełnia obraz całości. Składają się nań artykuły poświęcone niezależnym organizacjom współtworzącym wraz z „Solidarnością” polską rzeczywistość lat osiemdziesiątych: Niezależnemu Zrzeszeniu Studentów, Ruchowi „Wolność i Pokój”, Konfederacji Polski Niepodległej i Polskiej Partii Socjalistycznej. Tekst przedstawiający syntezę dziejów niezależnych organizacji młodzieżowych uzupełnia esej na temat niezależnego ruchu harcerskiego. Autorzy kolejnych artykułów analizują postawy wobec „Solidarności” – zarówno polskiego wychodźstwa niepodległościowego na Zachodzie, jak i mniejszości narodowych w kraju. Komplementarne są zwłaszcza tomy pierwszy i siódmy. Zarys polityki władz w stosunku do „Solidarności”, przedstawiony w tomie pierwszym, w ostatnim woluminie uzupełnia tekst pokazujący działania propagandowe reżimu. Podobnie artykuł traktujący o reakcjach głównych państw Zachodu na wydarzenia w Polsce stanowi dopełnienie rozdziału poświęconego polityce bloku wschodniego z tomu pierwszego.

Szczegółowy wykaz zawartości poszczególnych tomów niniejszej publikacji przedstawiono na kolejnych stronach.

**TOM 1: *LUKASZ KAMIŃSKI*, NSZZ „SOLIDARNOŚĆ”
1980–1989. PRÓBA SYNTEZY**

Wstęp

- 1. Geneza**
 - 2. Niezwykłe lato '80**
 - 3. Narodziny związku**
 - 4. W cieniu Moskwy**
 - 5. Złudne nadzieje**
 - 6. O krok od konfrontacji**
 - 7. Gorące lato**
 - 8. Głos wolny**
 - 9. Na równi pochyłej**
 - 10. Wojna**
 - 11. W podziemiu**
 - 12. Próba sił**
 - 13. Krajobraz po bitwie**
 - 14. Od amnestii do amnestii**
 - 15. Stan powojenny**
 - 16. Za granicą**
 - 17. W poszukiwaniu nowej drogi**
 - 18. Nowe pokolenie**
 - 19. W zawieszeniu**
 - 20. Relegalizacja**
 - 21. Między PRL a III RP**
- Zakończenie**

TOM 2: RUCH SPOŁECZNY

Krzysztof Brzechczyn

1. Program i myśl polityczna NSZZ „Solidarność”

Tomasz Kozłowski, Jan Olaszek

2. Niezależny ruch chłopski w Polsce 1980–1989

Wojciech Rotarski

3. NSZZ Indywidualnego Rzemiosła „Solidarność”

Natalia Jarska

4. Niezależny ruch oświatowy i nauka niezależna 1980–1989

Justyna Błażejowska

5. „Chciałem mieć w ręku broń” – zadrukowane kartki papieru. Pisma pozacenzuralne 1980–1989/1990

Cecylia Kuta

6. Niezależny ruch wydawniczy 1980–1989

Tadeusz Ruzikowski

7. Kultura niezależna

Grzegorz Majchrzak

8. Radio „Solidarność”. Niezależna działalność radiowa pod szyldem „Solidarności” 1980–1989

Łukasz Kamiński, Grzegorz Waligóra

9. Solidarność Walcząca

Marcin Frybes

10. Społeczne reakcje Zachodu na fenomen „Solidarności” i rola emigracyjnych struktur związku 1980–1989

Petr Blažek, Łukasz Kamiński, Grzegorz Majewski

11. Solidarność Polsko-Czechosłowacka 1981–1989

TOM 3: POLSKA PÓŁNOCNA

Leszek Biernacki, Arkadiusz Kazański

1. NSZZ „Solidarność” Region Gdański

Robert Kościelny, Artur Kubaj

2. NSZZ „Solidarność” Region Pomorze Zachodnie

Krzysztof Osiński

3. NSZZ „Solidarność” Region Bydgoski

Przemysław Wójtowicz

4. NSZZ „Solidarność” Region Toruński

Igor Halagida

5. NSZZ „Solidarność” Region Słupski

Karol Nawrocki

6. NSZZ „Solidarność” Region Elbląski

Robert Kościelny, Artur Kubaj

7. NSZZ „Solidarność” Region Pobrzeże

Marta Marcinkiewicz

8. NSZZ „Solidarność” Region Gorzów Wielkopolski

Katarzyna Maniewska, Krzysztof Osiński, Przemysław Wójtowicz

9. NSZZ „Solidarność” Region Kujawy i Ziemia Dobrzyńska

TOM 4: POLSKA ZACHODNIA

Przemysław Zwiernik

1. NSZZ „Solidarność” Region Wielkopolska

Leszek Próchniak

2. NSZZ „Solidarność” Region Ziemia Łódzka

ks. Jarosław Wąsowicz SDB

3. NSZZ „Solidarność” w województwie piłskim

Przemysław Zwiernik, Elżbieta Wojcieszek

4. NSZZ „Solidarność” w Koninie

Milena Przybysz

5. NSZZ „Solidarność” Region Ziemia Kutnowska

Przemysław Zwiernik

6. NSZZ „Solidarność” w Zielonej Górze

Waldemar Handke

7. NSZZ „Solidarność” Region Leszno

Grażyna Schlender

8. NSZZ „Solidarność” Region Wielkopolska Południowa

Andrzej Czyżewski

9. NSZZ „Solidarność” Region Ziemia Sieradzka

Milena Przybysz

10. NSZZ „Solidarność” Region Ziemia Piotrkowska

TOM 5: POLSKA ŚRODKOWO-WSCHODNIA

Krzysztof Sychowicz

1. NSZZ „Solidarność” Region Białystok

Marcin Zwolski

2. NSZZ „Solidarność” Region Pojezierze

Renata Gieszczyńska

3. NSZZ „Solidarność” Region Warmińsko-Mazurski

Włodzimierz Domagalski

4. NSZZ „Solidarność” Region Mazowsze

Jacek Pawłowicz

5. NSZZ „Solidarność” Organizacja Regionu Płockiego

Marek Wierzbicki

6. NSZZ „Solidarność” Region Ziemia Radomska

Marcin Dąbrowski

7. NSZZ „Solidarność” Region Środkowo-Wschodni

Małgorzata Choma-Jusińska

8. NSZZ „Solidarność” Region Chełm

Marcin Bukala

9. NSZZ „Solidarność” Region Ziemia Sandomierska

Małgorzata Gliwa

10. NSZZ „Solidarność” Region Rzeszowski

Artur Brożyniak

11. NSZZ „Solidarność” Region Południowo-Wschodni

Bogusław Kleszczyński

12. NSZZ „Solidarność” Region Podkarpacie

TOM 6: POLSKA POŁUDNIOWA

Ewa Zając

1. NSZZ „Solidarność” Region Małopolska

Tomasz Kurpierz, Jarosław Neja

2. NSZZ „Solidarność” Region Śląsko-Dąbrowski

Lukasz Kamiński

3. NSZZ „Solidarność” Region Dolny Śląsk

Lukasz Soltysik

4. NSZZ „Solidarność” Region Jelenia Góra

Zbigniew Bereszyński

5. NSZZ „Solidarność” Region Śląsk Opolski

Artur Kasprzykowski, Dariusz Węgrzyn

6. NSZZ „Solidarność” Region Podbeskidzie

Marzena Grosicka, Ryszard Śmietanka-Kruszelnicki

7. NSZZ „Solidarność” Region Świętokrzyski

Wojciech Rotarski

8. NSZZ „Solidarność” Region Częstochowa

TOM 7: WOKÓŁ „SOLIDARNOŚCI”

Anna Zofia Cichocka

1. „Stara” emigracja polityczna wobec przełomowych wydarzeń w historii „Solidarności”

Patryk Pleskot

2. Determinacja, appeasement czy realpolitik? Polityczne reakcje państw zachodnich wobec fenomenu „Solidarności”

Jan Olaszek

3. Antysolidarnościowa propaganda władz

Tomasz Kozłowski

4. Niezależne Zrzeszenie Studentów 1980–1989

Grzegorz Waligóra, Monika Litwińska

5. Ruch „Wolność i Pokój” 1985–1989

Adam F. Baran

6. W cieniu „Solidarności”. Harcerstwo „niepokorne” i niezależne w Polsce 1980–1990

Marek Wierzbicki

6. Niezależne ugrupowania młodzieżowe w Polsce lat osiemdziesiątych

Grzegorz Waligóra, Grzegorz Wołk

7. Konfederacja Polski Niepodległej 1979–1990

Kamil Dworaczek

8. Polska Partia Socjalistyczna 1987–1990

Joanna Hytrek-Hryciuk, Jarosław Syrnyk

9. Mniejszości narodowe w Polsce wobec fenomenu „Solidarności”